

Պ Ա Տ Մ Ա - Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

Գ. ՀԱԿՈՐԱՅԱՆ

ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻՆ ԵՎ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԸ*

«ԱՅՍՕՐ ԱՆՃԱՌ» ՊՈՆՄԸ

Աղուհացից կիրակիների և Մաղկազարդի շարականներից հետո անհրաժեշտ է ծանոթանալ և վերլուծել Շնորհալու վերահիշյալ հռչակավոր պոեմը և ապա ճնորոգող տիեզերաց» երգը, որը ներքին ներդաշնակությամբ «Այսօր անճառ»-ի հետ մի գեղեցիկ ամբողջություն է կազմում Ավագ ուրբաթ օրվա շարականների մեջ:

«Այսօր անճառ» երգը մի սքանչելի վիպական պոեմ է մեր շարականների մեջ և այդ շարականների պսակը, գեղեցկությունը: Այստեղ բանաստեղծը մեծ վարպետությամբ նկարագրում է խորհրդավոր ընթրիքի, ոտնավայրի և շարժարանաց հետ կապված դեպքերը: Եթե Շնորհալին ուրիշ ոչ մի չափածո գործ չունենար և լիներ միայն «Այսօր անճառ»-ը, ապա այս բազմախորհուրդ վիպական ու տեղ-տեղ քնարական կոթողը անպայման նրան կհռչակեր մեծ բանաստեղծ: «Այսօր անճառ»-ը ճանաչված ու քննված շարական է եղել, ինչպես Շնորհալու Վարդանանց հիշատակին գրված «Շնորհաշաղ պսակաւոր»-ը, Ս. Սարգսի «Ամենասուրբ երրորդութեան» օրհնությունը, «Առաօտ լուսոյ» և «Աշխարհ ամենայն» ընտիր ու պարզ երգերը:

Այս խորհրդավոր պոեմը գրված է այբուբենի տառերի կարգով. բաղկացած է 36

տնից և 6 մասից, ամեն մասը՝ 6 տնից: Պոեմի ամեն մի մասը լույս ուրբաթ առավոտյան ժամին երգելուց հետո կարդացվում է հավուր պատշաճի ավետարան: Մեջ ընդ մեջ, ավետարանների ընթերցումից հետո, պոեմի նյութը ծավալվում, զարգանում և ընդգրկում է վերջին ընթրիքի պատմությունից մինչև Քրիստոսի մահը՝ խաչափայտի վրա: Այս վեց երգերը կազմում են շարականի կուռ բովանդակությունը՝ որպես մի ներդաշնակ, ամբաժանելի միություն: Բանաստեղծն իր գործի նյութը վերցրել է Ավետարանի մեջ հիշատակված Փրկչի վերջին օրերի դեպքերից, մշակել ու զարգացրել գեղարվեստորեն և այն դարձրել մի գեղեցիկ պոեմ: Առաջին երգն սկսվում է «Այսօր անճառ» բառերով և դրա համար էլ այդ բառերը դարձել են գործի վերնագիրը: Բանաստեղծը հիանում է այդ անճառ կույսի ծագմամբ, այդ կույսի՝ Հիսուսի մարդասիրությամբ ու խոնարհությամբ: Նախքան ընթրիքը նա սրբիչ ու ջուր է վերցնում և ծառայի պես լվանում է իր աշակերտների ոտքերը:

Ճնախ քան զընթրիսն խորհրդոյ
Սփածաւ զենջակ արկողն լուսոյ,
Եւ ջուր առեալ ծառայաբար
Չոսու լուանայր զաշակերտացն³⁹:

* Շարունակված ամսագրի 1957 թվականի № Թ-ից և 1958 թվականի № Ա-ից:

³⁹ «Զայնքող շարական», էջ 219:

Նա, որի զգեստը լույս է ըստ բանաստեղծի, որ անտես է հրեղենների համար անգամ, որոնք երկյուղածությամբ սպասավորում են նրան, նա, այսօր հասարակ սպասավորի գոգնոց կապած՝ սպասավորում է հողեղեններին:

Պոեմի առաջին մասը վերջանում է նրանով, որ Քրիստոսը Իր աստվածային ձևերով կոնքի մեջ վիանում է աշակերտների ոտքերը, որպեսզի Իր խոնարհությամբ հաղթի շար հպարտին: Այստեղ բանաստեղծը դադարեցնում է վիպումը և քնարական զեղումով դիմում է Հիսուսին և խնդրում, որ Նա մաքրի իրեն մեղքերից և բաց անի ճանապարհ դեպի երկինք:

«Զոր մաքրեցեր յաւազանին՝
Մաքուր ձեռք զոտս նոցին.
Եւ ուսուցեր խոնարհութեամբ՝
Յաղթող լինել շար հպարտին.
Եւ դիմ լուս զտիրման մեղաց՝
Աղաչանք սրբոյ դնդին.
Եւ զգնացս ուղղեա զոտին՝
Խոնարհութեամբ ելիւր յերկինս»:

Պոեմի երկրորդ մասը բաղկացած է վեց տնից և հիմնված է Հովհաննու Ավետարանի հետևյալ խոսքերի վրա. «Հայրն իմ տայ ձեզ զհացն յերկնից ճշմարիտ, զի հաց Աստուծոյ է, որ իջան է յերկնից և կեանս տայ աշխարհի»⁴⁰, ու դրա համար էլ երկրորդ տան մեջ երգվում է՝

«Ընդ բաղարջին հաց անխմոր
Ետ զմարմինն իւր զերկնաւոր»:

Շնորհալին, հիմնվելով ավետարանի մեկնաբանության վրա, այդ հացը համարում է անխմոր, կենաց, երկնային և բանական հաց, որ

«Թագաւորն արարածոց
Զհացն կենաց ետ քաղցելոց»:

Ըստ պոեմի խորհրդի, Քրիստոսի արյունն էլ կենաց բաժակ է, որին փափագում է հացի ու երկնային սեղանի հետ վայելել բանաստեղծը, իհարկե մարդկության հետ միասին:

«Ընդ ոչխարին արեանն ուխտին
Ետ մեզ զարկանն իւր ուխտ կրկին»:

Ոչխարի արեան փոխարեն, Քրիստոսը տվել է Իր արյունը, որպես նոր ուխտ. ահա այս մասին է, որ բանաստեղծը տասնմեկ առաքյալների հետ հավաքված խնդրում է.

«Ժողովեալքս ի քէն հայցեմք
Ընդ ժողովեալ միտասանին,
Որ զկենարարդ քո մարմին
Բաշխեալ ետուր ընդ բաժակին.

Շնորհեա և մեզ, Տէր, ընդ նոսին
Հաղորդ լինել քում սեղանին,
Կենաց հացիդ, յոր փափագիմք
Եւ ըմպելոյդ, ում ծարաւիմք»:

Երգի այս մասը վերջանում է Հուդայի մատնության, որը 30 արծաթի համար մատնում է իր տիրոջը՝ Հիսուսին:

«Ի լընտրելոց աշակերտացն
Յուդաս մեկնեալ ի սուրբ գառանցն,
Զբարձող մեղաց դառն Աստուծոյ
Մատնէր ի մահ ընդ արծաթոյ»:

Ապա բանաստեղծը այս տան մեջ արտահայտում է իր ատելությունը և դատաւարութիւնը մատնիչ ու նենգավոր Հուդայի վերաբերյալ:

«Ի լընթրիսն հոգևոր
Մերձի ժպիրհն և նենգաւորն.
Ուտելով ընդ վարդապետն
Յաճախէ զխաբէութիւնս»:

Բայց այդ նենգ ու մութ գործի մասին գիտեր ինքը՝ Վարդապետը և դրա համար էլ Նա դիմելով աշակերտներին՝

«Մի ոմն ի ձէնց, ասէ, եղբարք,
Զիս մատնելոց է առ ի մահ»:

Հիսուսի այս հայտարարությունը անհանգստացնում է աշակերտներին, նրանք խառնվում են իրար և հարցնում մեկը մյուսին՝ «Քէ տվիցէ դաւաճանող վարդապետին»:

Այսպես էլ վերջանում է պոեմի երկրորդ երգը:

Երրորդ մասը երգվում է Ղուկասի «Մերձեցաւ տուն» բառերով սկսվող Ավետարանից հետո: Այս գլխում էլ Շնորհալին շարունակում է խոսել Հուդայի մատնության մասին, իսկ Հիսուսը՝

«Թացեալ պատառ տայ Յուդայի,
Նշաւակեալ զդողն մատնիչ.
Զոր առեալ և մերկացաւ
Յաստուածային հոգւոյն շնորհաց»:

Ապա երգի այս մասում բանաստեղծը տալիս է ճշմարտացի ու բնական կերպով, Փրկչի հուզումնալից ու ծանր ապրումները ընթրիքից հետո Գեթսեմանիի պարտեզում: Նա քրտնել է, տանջվում է, նրա մեջ խոսում է և՛ մարդկայինը և՛ աստվածայինը. Նա երեք անգամ առանձնանում է առաքյալների խմբից՝ Իր մտքերի ու ապրումների հետ մենակ լինելու համար:

«Հոգայր զկրիցն տրտմաբար
Երկքն եղեալ առանձնաբար,
Փրկել զաշխարհս հոգիս յօժար,
Բայց է բնութիւն մարմնոյս տկար»:

Այս պահին երկնի հրեշտակը մոտենում է նրան, քաջալերում և ասում, որ մարգարեների ասածը պիտի կատարվի՝ մարդկու-

թյունը փրկելու համար: Երգի այս դեպքը Շնորհալին վերցրել է Հին Կտակարանի Երկրորդ Օրինաց գրքից՝ «Եւ զօրացուցեն զնա ամենայն հրեշտակք Աստուծոյ»⁴¹:

«Այսօր անճառ»-ի հետևյալ գլխում Շնորհալին երգում է, որ մատնիչ Հուդան փառիսցիների դասի հետ անկանգնելի ընկան, կործանվեցին, ինչպես երկնից ընկած սատանաների դասը, որոնք հավիտյան դատապարտված են կորստյան:

Հուդան Հիսուսին համբուրելով է մատնում: Եկողները բռնում են Հիսուսին: Պետրոս առաքյալը սրով խփում և կտրում է Հիսուսին բռնողներից մեկի՝ Մաղքոսի աշխարհը: Հիսուսը բարկանում է Պետրոսի վրա, թե սուրդ տեղը դիր և բռնկում է կտրած ակնաշար: Պոնտիկայի մասը վերջանում է նրանով, որ Հիսուսին բռնած տանում են Կայիափա և Աննա քահանայապետների մոտ՝ դատվելու Մառաններից մեկը ապտակում է Հիսուսին, որից, ըստ բանաստեղծության, Սերովբեքն էին թևաքողվում: Ուրիշները պիղծ բերանով թքում են նրա երեսին, որը մի ժամանակ թքով կույր աչքերին լույս է տվել:

«Մառայն զերեսն այն ապտակէր,

Յորմէ Սերովբէն թևաքողէր:

Թուք արձակեալ պիղծ բերանովն,

Յայն որ կուրին լոյս ծագեաց թքովն»:

«Այսօր անճառ»-ի նախավերջին գլխում նկարագրված է, թե Քրիստոսի ամբողջ շարժարանը նրա համար է, որ ջնջի Ադամի գործած մեղքը, ազատի մարդկությունը տանջանքներից ու դժոխքից: Հիսուսը ինքն է շալակել իր խաչն ու գնում է Գողգոթա, որ ըստ ավանդության ու Շնորհալու՝ թաղված է առաջին մարդը՝ Ադամը⁴²:

«Ստակալին Սերովբէից

Բառնայր ինքեամբ զփայտ խաչին,

Մինչ ի տեղին Գողգոթային,

Յորում եղեալ մարդն առաջին»:

Գողգոթայում մերկացնում են Քրիստոսին և բեկոտում փայտե խաչին՝ ծակելով նրա ձեռն ու ոտը, և իրար մեջ բաժանում նրա հանդերձները: Այս դրույթունը այնքան ցնցող է եղել, որ, ասում է բանաստեղծը, Երկնաբնակ հրեշտաներն անգամ զարհուրել են, երբ տեսել են մերկ Տիրոջը՝ խաչի վրա:

⁴¹ Աստվածաշունչ, Բ Օրինաց լԲ 43:

⁴² Ըստ ավանդության՝ Նոյ Նահապետը ջրհեղեղի ժամանակ Ադամի ոսկորներն ու գլուխը վերցրել է իր հետ տապանում: Երբ ջրհեղեղը ցամաքում է, Նոյը դուրս է գալիս տապանից և Ադամի գլուխն ու ոսկորները թաղում Գողգոթայում: Գողգոթա—եբրայեցի բն նշանակում է գլխի տեղ:

«Վերնականքն զարհուրեալ՝
Տեսին զՏէրն մերկացեալ,
Եւ զհանդերձսն բաժանեալ,
Պատմեաւնին վիճակ արկեալ:
Զձեռնն և զոտսն ծակեցին...
Ընդ փայտ խաչին բեկոցին...»:

Վերջին գլխում բանաստեղծը հակադրել է Ադամին և Հիսուսի արարքները. առաջինն իր արարքով մեղք ու անեծք բերեց մարդկությանը, աշխարհին: Իսկ երկրորդը՝ իր շարժարաններով ու արյունով պիտի մաքրի ու ջնջի նախահոր հանցանքը և փրկի մարդկությունը, աշխարհը:

Այս երգի առաջին տունը փոխաբերական առումով այն իմաստն ունի, որ Քրիստոսի ձեռքերը խաչափայտի վրա տարածվեցին Եվայի ձեռքերի փոխարեն, որն օրինազանց կերպով մեկնեց դեպի գիտության ծառի պտուղը. ոտքերն էլ տարածվեցին ու գամվեցին նույնպես Եվայի ոտքերի փոխարեն, որոնք շարժվեցին դեպի ծառը, դեպի արգելված պտուղը:

Քրիստոսի փրկարար խաչն էլ հակադրվում է այն դառնապտուղ փայտին, որ կյանքը մահու հետ փոխարկեց:

Վերևում բերված հակադրություններից հետո բանաստեղծը պատկերավոր, վառ երևակայությամբ նկարագրում է, թե ինչ Թրեույթներ տեղի ունեցան Հիսուսի խաչելության և շարժարանների ժամանակ:

Իսկ խաչի շարժարանների ժամանակ Տիրամայրը խաչի մոտ կսկծից ու ցավից արցունք էր թափում, ողբում, մանավանդ, երբ լսում է, որ Որդին ծաղավ վէ, ու նրան ջրի փոխարեն լեղի քացախ են տալիս: Ահա այս ամենը տեսնելով նա ողբում ու տանջվում է:

«Ցողէր արտօսը ցաւագին

Մայր Տեառն որ Կայր մերձ առ խաչին:

Յորժամ լսէր զծարաւին

Բարբառելոյ իւր Միածնին:

Նտուն քացախ խառնեալ լեղի

Այնմ, որ ըղիսեաց գետ յԱդենի,

Եւ ի վիմէն վտակ բարի

Արբոյց տոհմին դառնացողի»:

Տանջվում է Քրիստոսը խաչափայտի վրա՝ «էլի՛, էլի՛»⁴³ առ Հայր դուչելով, հոգին կամավոր կերպով ավանդում է Հորը՝ մարդկանց հոգին փրկելու համար: Պոնտիկայում, երբ խաչափայտի վրա նահանգում է Քրիստոսը, բանաստեղծը այս նախամ ավելի ուժեղ պատկերներ է ստեղծում, թե ինչ կատարվեց Փրկչի մահվան ժամին:

⁴³ էլի՛, էլի՛ — Աստված իմ, Աստված իմ (երբույթներն):

«Երկիր հիմամբ սասանեցաւ
նւ վարագորն ընդ մէջ հերձաւ,
վէմք ի յինքեանց պատառեցան
նւ գերեզմանք մահու բացան»:

Այսպէս է վերջանում Շնորհալու այս
գեղեցիկ պոեմը, որը նվիրված է տոնա-
ւոյի և խաչելութեան դեպքերի նկարագրու-
թյանը:

Շնորհալու «Այսօր անճառ»-ն ու «Նորոգող
տիեզերացը» իմաստի տեսակետից մի ամ-
բողջութիւն են կազմում: Երկուսն էլ ուրախ
օրվան են վերաբերում՝ մեկը ցերեկային,
իսկ մյուսը՝ գիշերային ժամերգութեան հա-
մար: Երկուսի մեջ էլ նկարագրված են Քրիս-
տոսի մատնութիւնը, շարժարանքներն ու
մահը: Սակայն մի ամբողջութիւն կազմող
այս Երկրից ամեն մեկն ունի նաև իր
ուրույն բնույթը. «Այսօր անճառ»-ի մեջ մեծ
մասամբ պատմողական ձևով տրվում է
Քրիստոսի խաչելութիւնը, իսկ «Նորոգող
տիեզերացը» երգի մեջ մեծ մասամբ երևում
են բանաստեղծի անձը, նրա խնդրանքներն
ու աղաչանքները՝ իհարկէ դարձյալ կապված
խաչելութեան և Հիսուսի շարժարանքների
դեպքերի հետ:

«Նորոգող տիեզերաց» կոչվող երգը բաղ-
կացած է 4 մասից. ամեն մի մասն էլ՝ 4
տնից, բացի վերջին դիսից, որն ունի միայն
3 տուն: Երգի տների սկզբնատառերը կաղ-
մում են «Ներսէսի է բանս այս» ծալրանունը:
Հենց երգի սկզբից բանաստեղծը աղա-
չանք և պաղատանք է անում Տիրոջը, հիշե-
լով խաչելութեան շարժարանքների ամեն մի
դեպքը՝ նմանեցնելով կամ հակադրելով իր
հանցանքներին: Հետո այն կապակցութեամբ,
որ տիեզերքի, կյանքի նորոգողին, մարդուն
փառքի լույսը պատմութեան հագցնողին,
որպես նախատինք կարմիր քղամիդ են
հագցրել՝ Երգիչը աղերսում է ողորմութիւն,
մաքրութիւն իր մեղքերից, որոնք որպէս
քուրճ պարտուել են իր մարմինը: Խնդրում է,
որ այդ տրտմագին արշամբ ներկված հա-
գուտի փոխարեն՝ Քրիստոսը հագցնի իրեն
առաջին հագուստը, որը եղել է նախքան նա-
խահոր խաչվելը:

«Նորոգող տիեզերաց,
Որ զգեցուցեր մեզ լոյս փառաց.
Արկար զքե ի զինուորաց,
Քղամիդ կարմիր նախատանաց.
Մերկեա յինէն զքուրճ մեղաց.
Ջտրտմագինն արեամբ ներկած.
Եւ զգեցո զուրախալին,
Ջպատմութեանն իմ գառաջին»:

Այսպէս էլ հետևյալ տան մեջ է. առաջին
տողերում երգվում է, թե ինչպէս հրեական

դիմապատկերն ու քահանաները ծաղրում էին
Հիսուսին, հարվածում նրան եղեղով, դարձ-
յալ այս կապակցութեամբ խնդրում է, որ
փրկի մարդուն, որ չգտնա շարի ձեռքին
ծաղրանքի առարկա:

Նշանավոր է իր նոր մտքերով ու ալլա-
բանութիւններով երգի վերջին տունը: Նա-
չելութեան դեպքերը հիշելուց հետո հեղի-
նակը դարձյալ մեջ է բերում իր անձը, իր
անձնական ցանկութիւնները: Նա խնդրում
է, որ Քրիստոսը իր փշե պսակով հանի իր
մեղքերի փուշը, որը խրել է նրա հոգում
թշնամին, հանի ու բժշկի այդ խայթված
վերքերը, այն էլ այնպէս բժշկի, առողջաց-
նի, որ այդ վերքերի սպիւններն անգամ ջնջվեն,
այլևս չերևան:

«Զփուշ մեղաց հանցեա յինէն,
Ջոր յիս եհար իմ թշնամին,
Եւ ողջացո զխայթեալ վիրին,
Ջի սպիք մեղացն ջնջեսցին»:

Այս ոգով և ձևով էլ գրված է երգի երկ-
րորդ մասը: Այս երգի վերջում նա երանի է
տալիս Քրիստոսի աջակողմյան խաչված
ավազակին, որն իր ընկերոջը տեղին հան-
դիմանելու և Քրիստոսին պաշտպանելու
համար արժանացել է դրախտին:

Երգի նախավերջին մասում, ինչպէս
«Այսօր անճառ»-ի մեջ, նկարագրված են այն
բնական ու արտակարգ երևույթները, որոնք
տեղի են ունեցել խաչի վրա Քրիստոսի հո-
գին ավանդելու պահին: Պետք է նշել, որ
այս նկարագրներն իրար շատ նման են ու
կրկնութիւն իրենց պատկերներով ու ձևով:
Վերջին Երգի վերջին տունն ամբողջովին
վերաբերում է իրեն՝ շարականի երգչին, ուր
նա ջերմ զգացումներով դիմում է Փրկչին,
սրտով խոսում է նրա հետ, որ նա այդ բո-
լոր տանջանքները կամավոր ու մարմնով
կրել է՝ մարդուն ազատելու համար, ուստի
Հիսուսի ձայնը թող լսելի լինի, երբ նա
արքայութիւն կոչի արդարներին, որ այնտեղ
բոլորի հետ միասին՝ երգի Փրկչի հովիտե-
նական փառքը:

«Սիրտ իմ առ քեզ աղաղակէ,
Բան որ ընդ Հօր ի սկզբանէ,
Որ կամատր վասն մարդկան՝
Կրեցեր մարմնով զայս ամենայն.
Ինձ լսելի արա զձայն.
Յարքայութեանդ քո կողման.
Ընդ ժողովոյն անդ անդրանկացն՝
Օրհնել զքեզ միշտ յաւիտեան»:

(Շարունակելի)